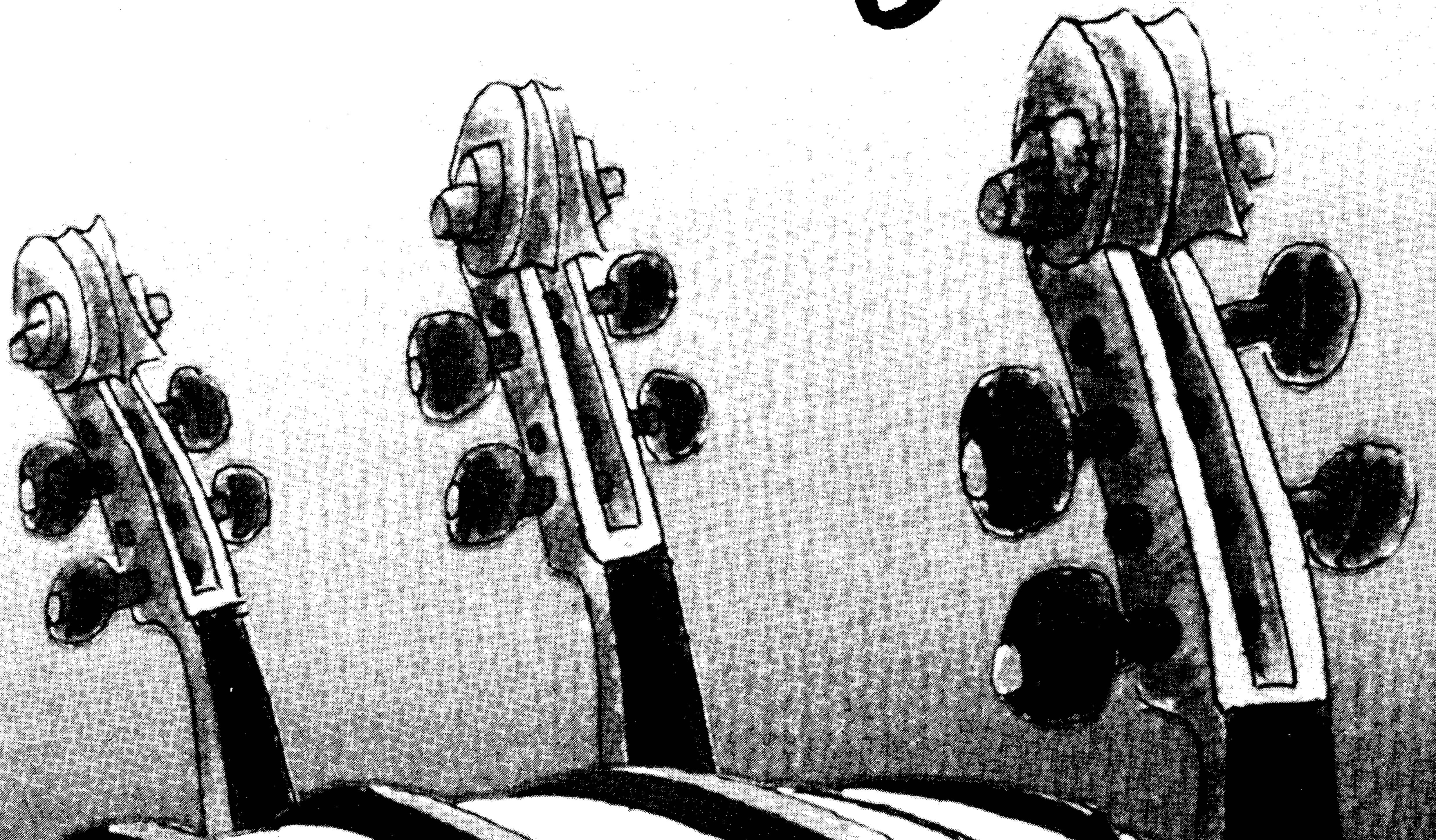

Μουσικοτροπίες

περιοδική έκδοση
του συλλόγου φοιτητών
του τμήματος
μουσικών σπουδών του Α.Π.Θ.
τεύχος 3/91/Σεπτέμβριος 1991
Θεσσαλονίκη

Handwritten signature

ΠΑΡΑΔΟΣΗ

- Η δίστομη ρομφαία του πολιτισμού -

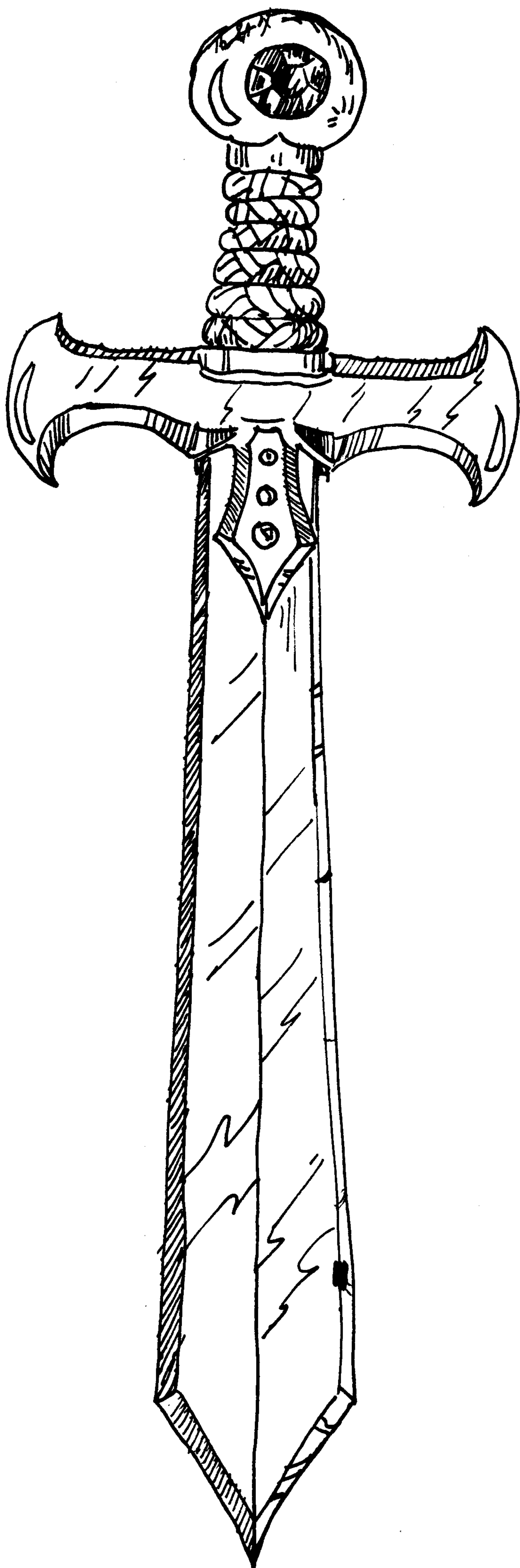
I. Το παρόν άρθρο εξυπηρετεί ένα διττό σκοπό: αφ' ενός την προβολή και προώθηση του αιτήματος για επανεξέταση και διεύρυνση της έννοιας «παράδοση», και αφ' ετέρου την προβολή και αναγνώριση του τεράστιου ρόλου που διαδραματίζει η παράδοση στην διαμόρφωση και εξέλιξη ενός πολιτισμού. Την σκοπιμότητα για τη διεύρυνση της έννοιας «παράδοση» ορίζουν σήμερα: α) η αναγκαία σε τακτά χρονικά διαστήματα επανεξέταση και έλεγχος προς εξακρίβωση της αντιστοιχίας μεταξύ αναφοράς – αναφερόμενου σε έννοιες τόσο σημαντικές¹ και β) η ευκαιρία που η σημερινή ρευστή εποχή παρέχει για τέτοιου είδους εργασίες. Η σημερινή, μάλιστα, συγκυρία είναι τόσο ευνοϊκή, ώστε αξίζει να την επωφεληθούμε ακόμη και αν οι προτάσεις μας στερούνται της αναμενόμενης ακρίβειας. Δεχόμαστε, λοιπόν, ως παράδοση το ρευστό και δυναμικό εκείνο σώμα που συνιστούν οι, λειτουργούσες προωθητικά για την εξέλιξή της, (θετικές) συμπυκνωμένες εμπειρίες της ανθρωπότητας που η τελευταία αποθησαύρισε κα-

τά τη διάρκεια της εξελικτικής της πορείας².

Θεωρούμε χρήσιμο εδώ να προβούμε σε δύο διαφορισμούς. Συχνά ταυτίζουμε τους όρους «παραδοσιακή μουσική» – «μουσική παράδοση» και «(μουσική) παράδοση» – «(μουσική) κληρονομιά». Σε σχέση με το πρώτο ζεύγος: ο όρος «παραδοσιακή μουσική» αναφέρεται σ' ένα συγκεκριμένο, με ορισμένα χαρακτηριστικά, είδος μουσικής, ενώ ο όρος «μουσική παράδοση» στο σύνολο των ειδών μουσικής που συστήνουν την εν λόγω παράδοση (ο πρώτος δηλαδή είναι υποσύνολο του δεύτερου, περιέχεται σ' αυτόν)³. Σε σχέση με το δεύτερο: ο όρος «(μουσική) παράδοση» αναφέρεται μόνο σ' εκείνα τα στοιχεία (μουσικής) εμπειρίας που φέρουν ιδιαίτερα γνωρίσματα (π.χ. διαχρονικότητα), ενώ ο όρος «(μουσική) κληρονομιά» στο σύνολο των αντίστοιχων στοιχείων που, ανεξάρτητα από τα γνωρίσματά τους, εγγράφονται στη συλλογική μνήμη της ανθρωπότητας (και εδώ ο πρώτος όρος είναι υποσύνολο του δεύτερου)⁴.

Σκοπός της παράδοσης είναι η προώθη-

1. Όσοι με σοβαρότητα παρακολουθούν την αρθρογραφική δραστηριότητα του συντάκτη στο παρόν περιοδικό, θα έχουν αντιληφθεί πως η διεύρυνση σημαντικών εννοιών αποτελεί ήδη από την αρχή της (βλ. Η. ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗ, «Τι είναι Μουσική; (μέρος πρώτο: Για τον ορισμό γενικά)», «Μουσικοτροπίες», τ. αναγγελίας, σσ. 17-18) μόνιμη επιδίωξή του.
2. Αυτός είναι ο γενικότερος ορισμός που αυτή τη στιγμή μπορούμε να διατυπώσουμε. Αν τον περιορίσουμε σε συγκεκριμένες ανθρώπινες ομάδες και ορισμένο πεδίο εμπειριών, έχουμε αυτό που λίγο-πολύ κατανοούμε ως (συμβατική) παράδοση.
3. Π.χ. το δημοτικό τραγούδι εντάσσεται στην «παραδοσιακή μουσική», ενώ στην «μουσική παράδοση», εκτός απ' αυτό, εντάσσονται και το ρεμπέτικο τραγούδι, η ελληνική οπερέττα, η καντάδα κ.λ.π.
4. Π.χ. η συνήθεια να ευνουχίζον καλλίφωνα αγόρια πριν μπουν στην εφηβεία για να διατηρήσουν τη φωνή τους (Castrati) δεν εντάσσεται στην παράδοση, αφού, τελικά, απορρίφθηκε ως εμπειρία, αλλά στην κληρονομιά της δυτικοευρωπαϊκής μουσικής, αφού διατηρήθηκε στη συλλογική μνήμη.

ση της ανθρώπινης εξέλιξης. Η παράδοση είναι όργανο της Εξέλιξης, που αν και απρόσωπη δεν είναι για τούτο και λιγότερο ευφυής: εξυπηρετεί και προωθεί την εξελικτική διαδικασία. Την ύπαρξή της οφείλει στην Μνήμη⁵, που μαζί με την Προσαρμογή συνιστούν τους θεμέλιους λίθους της Εξέλιξης, θεσμοθετείται δε στους διάφορους πολιτισμούς, αρχικά από εκείνα τα μέλη της ανθρώπινης οικογένειας που έχουν προχωρήσει εξελικτικά⁶. Συνεπώς, Παράδοση και Εξέλιξη είναι έννοιες αλληλένδετες.

Μερικά από τα κυριώτερα χαρακτηριστικά της παράδοσης ή, πιο σωστά, των εμπειριών που εντάσσονται στο σώμα της παράδοσης είναι: αντοχή στο χρόνο (διαχρονικότητα)⁷, επιβεβαίωση και αναγνώριση, ευπροσαρμοστικότητα και ευαφομοίωση. Αν λάβουμε δε υπόψη και την σχέση παράδοσης και Εξέλιξης, ιδίως στην σημερινή εποχή, μπορούμε με ισχυρή βεβαιότητα να δεχτούμε πως οι εμπειρίες που έχουν στόχο τη συνειδητοποίηση της ενότητας της ανθρωπότητας, τις σωστές σχέσεις μεταξύ ανθρώπων και ανθρώπου και περιβάλλοντος, την μεγαλύτερη κατανόηση, την εμπέδωση του μηνύματος της αγάπης, την ορθή διάκριση και έρευνα κ.λ.π. εντάσσονται οπωσδήποτε στην παράδοση. Με άλλα λόγια,

εμπειρίες που προωθούν την εξελικτική διαδικασία στην ανθρωπότητα εντάσσονται αυτόματα στην παράδοση.

Στην παράδοση συμπυκνώνονται και εξευγενίζονται οι ανθρώπινες εμπειρίες του παρελθόντος, ώστε ν' αξιοποιηθούν και αφομοιωθούν από τις επερχόμενες γενιές. Επειδή μια εμπειρία⁸ είναι πολύ δύσκολο ν' αφομοιωθεί με την πρώτη φορά και απ' όλους τους ανθρώπους ταυτόχρονα και στον ίδιο βαθμό, χρειάζεται να υπάρχει κάτι (η παράδοση εν προκειμένω) που να επαναλαμβάνει, συχνά βελτιωμένη, ή να υπενθυμίζει αυτή την εμπειρία⁹, έτσι ώστε ν' αφομοιωθεί πλήρως και απ' όλους¹⁰. Διακρίνουμε τρία στάδια στην, κατά τ' άλλα ενιαία, λειτουργία της που ορίζονται από τις σχέσεις της με την ανθρωπότητα ή ένα υποσύνολό της του οποίου την εξέλιξη προωθεί: α) η παράδοση λειτουργεί ρυθμιστικά: αυτό συμβαίνει όσο η ανθρωπότητα βρίσκεται σε χαμηλές εξελικτικές βαθμίδες, γιατί δεν έχει ακόμη αναπτύξει εκείνες τις ικανότητες που θα της επιτρέψουν να προωθήσει μόνη της την εξέλιξή της: έτσι, η παράδοση ρυθμίζει αποκλειστικά τη ζωή των ανθρώπων, παίρνει την μορφή κανόνων και απαγορεύσεων θεσμοθετημένων σχεδόν πάντα από έναν σοφό, και λειτουργεί δεσμευτικά και περιο-

5. Π.χ. αν κανείς κάψει μια φορά το χέρι του στη φωτιά, έχει εισπράξει μια εμπειρία που, λόγω της Μνήμης, κάθε φορά που πλησιάζει μια φωτιά αποφεύγει την επανάληψη της «αρνητικής» αυτής εμπειρίας. Η παράδοση αναλαμβάνει να συνοψίσει την εμπειρία και να ωθήσει σε επανάληψη του θετικού της σκέλους («είναι καλό να πλησιάζεις τη φωτιά») και αποφυγή του αρνητικού («μέχρι, όμως, ένα σημείο») μέσω παραινήσεων ή απαγορεύσεων.

6. Π.χ. ο Μωσής έδωσε στους Εβραίους τις Δέκα Εντολές που δεν είναι παρά θεσμοθετημένη παράδοση (παρά την «άνωθεν» προέλευση).

7. Το χρονικό διάστημα μπορεί να μην είναι συνεχές, αλλά τελικά η αναγνώριση έρχεται (πρβλ. την περίπτωση της ηλιοκεντρικής θεωρίας, που ενώ ήταν γνωστή στην αρχαιότητα, πέρασε στην αφάνεια για αιώνες για να επιβεβαιωθεί μετά οριστικά).

8. Π.χ. το ν' αγαπά κανείς τους συνανθρώπους του.

9. Π.χ. η εντολή «αγαπάτε αλλήλους».

10. Κάτι που προϋποθέτει την μετενσάρκωση, όχι ως θεωρία ή δόγμα, αλλά ως εξελικτική αναγκαιότητα.

ριστικά, β) η παράδοση λειτουργεί παραινετικά: η ανθρωπότητα έχει εξελιχθεί αρκετά, ώστε ν' αναπτύξει στοιχειώδη βούληση και ν' αναλάβει μέρος της ευθύνης για την εξέλιξή της: εδώ η παράδοση εμφανίζεται ως παρελθόν που χαίρει τον σεβασμό όλων και λειτουργεί όχι καταναγκαστικά, αλλά υπενθυμιστικά αφήνοντας περιθώρια στην ελεύθερη βούληση του ανθρώπου και γ) η παράδοση λειτουργεί ιστορικά και ταυτόχρονα δυναμικά: η ανθρωπότητα έχει εξελιχθεί τόσο, ώστε με τη δική της νοημοσύνη και την ελεύθερή της βούληση να καθορίζει συνειδητά την εξελικτική της πορεία: η παράδοση, όπως νοείτο στα δύο προηγούμενα στάδια έχει μόνον ιστορική σημασία, αφού οι εμπειρίες έχουν αφομοιωθεί: ωστόσο, τώρα μόλις συνειδητοποιείται ο πραγματικός της ρόλος και αναγνωρίζεται ο δυναμικός της χαρακτήρας: παράδοση είναι το οπλοστάσιο εμπειριών της ανθρωπότητας που θα χρησιμοποιηθεί στον αγώνα της για να εξελιχθεί. Η ανθρωπότητα σήμερα οδεύει, αν δεν βρίσκεται ήδη τουλάχιστον ένα τμήμα της, στο τελευταίο αυτό στάδιο, ενώ το παρόν άρθρο σαφώς εντάσσεται στα πλαίσιά του. Σε ό,τι αφορά τώρα τη σχέση του ατόμου με την ομάδα και κατ' επέκταση με την ανθρωπότητα και αντίστροφα, η παράδοση λειτουργεί μεσικά: το άτομο καταθέτει τις εμπειρίες του στην ομάδα εμπλουτίζοντας την παράδοση, όμως και η εμπλουτισμένη απ' αυτόν ομάδα, του προσφέρει πιο διευρυμένες και συμπυκνωμένες εμπειρίες μέσα από αυτήν. Η σχέση, λοιπόν, είναι διαλεκτική και προωθεί όχι μόνο την ένταξη του ατόμου στην ομάδα, αλλά και τη διατήρηση της ατομικής του υπόστασης μέσα σ' αυτή. Έτσι, η παράδοση δένει άτομο και ομάδα, δείχνοντας πως πρόκειται για τις δύο όψεις

του ίδιου νομίσματος και λειτουργεί συνεκτικά. Η όλη λειτουργία της είναι σαφώς μεσική¹¹, αφού λειτουργεί ως μέσο μεταξύ της ανθρωπότητας και της εξέλιξής της, συστήνοντας κάθε φορά το επόμενο σκαλοπάτι πάνω στο οποίο η ανθρωπότητα θα στηριχθεί για να περάσει σε μια ακόμη υψηλότερη βαθμίδα της εξελικτικής της κλίμακας.

Ο χαρακτήρας, λοιπόν, της παράδοσης είναι σαφώς δυναμικός. Γιατί παράδοση δεν είναι άθροισμα κανόνων και θεσμών. Αυτά είναι απλώς οι μορφικές και πρόσκαιρες εκφράσεις της. Είναι η δυναμικότητα που βρίσκεται πίσω απ' αυτά. Όσο περισσότερο εξελίσσεται η ανθρωπότητα, τόσο περισσότερο διαφοροποιούνται και οι ανάγκες της, άρα και η παράδοση οφείλει να προσαρμόζεται στις τελευταίες παίρνοντας διαφορετική μορφή. Γι' αυτό ποτέ δεν πρέπει να θεωρείται ως στατικό σώμα και ν' αποκρυσταλλώνεται, αλλά ως δυναμικό και ευλύγιστο, έτοιμο να προσαρμοστεί σε νέα δεδομένα προς χάριν της εξέλιξης την οποία και προωθεί.

II. Δεχόμαστε ως πολιτισμό την συλλογική και συστηματική, αν και όχι πάντα συνειδητή, δόμηση της μορφικής έκφρασης ενός συγκεκριμένου επιπέδου εμπειριών της ανθρώπινης εξελικτικής πορείας.

Ο ρόλος της παράδοσης στον πολιτισμό είναι θεμελιώδης, γιατί απ' αυτήν εξαρτάται η διαμόρφωση και πορεία του τελευταίου, άρα και η επιτυχία της αποστολής του, που είναι η σύσταση του πλαισίου μέσα στο οποίο οι άνθρωποι θα εισπράξουν και οικειοποιηθούν εμπειρίες για να εξελιχθούν. Κάθε νέο βήμα προς την Εξέλιξη, όμως, προϋποθέτει εμπέδωση και αφομοίωση του προηγούμενου, κάτι το οποίο αποτελεί αρμοδιότητα της παράδοσης.

11. Για τη μεσικότητα βλέπε Η. ΧΡΥΣΟΧΟΪΔΗ, «Εκφάνσεις της μεσικότητας στη μουσική δημιουργία και αναδημιουργία», «Μουσικοτροπίες», τ. 4/90, σσ. 32-33.

Έτσι, προκύπτει το «πρόβλημα της παράδοσης», οι βασικές συνιστώσες του οποίου διατυπώνονται με τα ερωτήματα «τι είναι παράδοση;», «πρέπει να διαδραματίζει ρόλο στην πορεία του πολιτισμού ή όχι;», και αν ναι «ποιος είναι ο ρόλος που καλείται να παίξει στον πολιτισμό;». Το πρόβλημα αυτό τελικά ανάγεται στην ίδια την σχέση του Ανθρώπου με το παρελθόν του, που εξακολουθεί να είναι προβληματική¹². Γεγονός, όμως, είναι ότι δεν μπορεί να οικοδομηθεί παρόν χωρίς παρελθόν, άρα χωρίς παράδοση. Πίσω από κάθε μεγάλο πολιτισμό διακρίνεται μια ισορροπημένη σχέση με αυτήν. Παρόν χωρίς παρελθόν μόνο στην Αιωνιότητα, ίσως, βρούμε.

Στην αντιμετώπιση του προβλήματος αυτού διακρίνουμε δύο ακραίες τάσεις: είτε άκριτη και άκρατη αποδοχή της παράδοσης είτε άκριτη και άκρατη απόρριψή της. Και οι δύο αυτές τάσεις είναι δογματικές και για τα σημερινά δεδομένα εξίσου επικίνδυνες. Η μεν οδηγεί σε αυθεντίες, σε δίωξη κάθε νεωτερισμού και δημιουργεί ένα ασφυκτικό πλαίσιο για την ελευθερία του ατόμου· η δε οδηγεί σε αναρχία, σε δίωξη κάθε παραδοσιακού στοιχείου και δημιουργεί ένα πλαίσιο τρόμου και ασυδοσίας για το άτομο. Και οι δύο, όμως, είναι άκαμπτες και δογματικές και πρέπει να θεωρούνται σήμερα απορριπτέες.

Η μέση οδός αποδεικνύεται και εδώ σωτήρια και είναι η θέση που υιοθετούμε. Η παράδοση δεν πρέπει ούτε ν' απορρίπτεται

ούτε να γίνεται άκριτα αποδεκτή, αλλά συνεχώς να επανεξετάζεται, να επανελέγχεται, και ενδεχομένως ν' απορρίπτονται κάποια στοιχεία της, αν χρειάζεται, και να εμπλουτίζεται, ώστε να διατηρεί την ελαστικότητα και το δυναμισμό της. Σωστή σχέση με την παράδοση, λοιπόν, πρεσβεύουμε.

Γι' αυτό επιλέξαμε ως σύμβολο την δίστομη ρομφαία. Από τον πλούτο των ερμηνειών¹³ που δέχεται παραθέτουμε τα εξής: οι δύο αιχμές συμβολίζουν τις ακραίες και διστάμενες απόψεις, ενώ η κορυφή το σημείο όπου συναντώνται, την μοναδική δηλαδή μέση οδό· η παράδοση είναι μια δίστομη ρομφαία που στα χέρια ανθρώπων με φρόνηση προωθεί την Εξέλιξη, ενώ στα χέρια ημιμαθών την παρεμποδίζει· είναι η ρομφαία που σκίζει το πέπλο της Άγνοιας και ανοίγει το πεδίο για περισσότερη κατανόηση.

Η πορεία της Εξέλιξης οδηγεί από το απλό στο σύνθετο για να επανέρθει, με διαφορετική, όμως, ποιότητα, στο απλό¹⁴. Έχουμε πολλές και ταυτόχρονα μία παράδοση. Κάθε ομάδα ανθρώπων συμπυκνώνει τις εμπειρίες στη δική της παράδοση. Με την ένωση πολλών ομάδων οι επιμέρους παραδόσεις συντίθενται σε μία νέα. Αυτό θα συνεχίζεται μέχρι η ανθρωπότητα ν' αναγνωρίσει την ενότητά της. Τότε όλες οι παραδόσεις θα συντεθούν σε μία, την Παράδοση του ανθρώπινου γένους. Έτσι, τα στοιχεία εκείνα των επιμέρους παραδόσεων που αναγνωρίζονται ως παρεμποδιστικά στην

12. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η νεώτερη Ελλάδα, που παραπαίει ανάμεσα σε μια αδικαιολόγητη και εφυσαστική προγονολατρεία και σε μία απαράδεκτη και θλιβερή μεμψιμοιρία. Η σημερινή Ελλάδα δεν έχει παρελθόν, γιατί ουδέποτε έδειξε τη διάθεση να το ορίσει και αξιολογήσει. Έτσι, δε στηρίζεται σε παρελθόν, στην παράδοση. Το ίδιο συμβαίνει και στη μουσική της ζωής, όπου Ανατολή και Δύση παλεύουν επί ενάμιση αιώνα χωρίς κανένα ελπιδοφόρο αποτέλεσμα.

13. Ένα σύμβολο, από τη φύση του, επιδέχεται πολλές ερμηνείες. Αφήνουμε τον αναγνώστη ν' αναζητήσει την δική του ή τις δικές του, συσχετίζοντας το σύμβολο αυτό με την παράδοση.

14. Η πορεία της Εξέλιξης είναι: Ενότητα - Πολλαπλότητα - Ενότητα. Ποιος ο λόγος της επιστροφής στο σημείο εκκίνησης; Η αυτοσυνείδηση. Η επιστροφή στον Εν είναι συνειδητή.

διαδικασία ενοποίησης τους, αναγκαστικά θα εκλείψουν.

Θα κλείσουμε την ενότητα αυτή με δύο σχόλια: α) η παράδοση συνειδητοποιείται όταν οι μορφικές εκφράσεις της αρχίζουν να εκλείπουν¹⁵· αυτή είναι μια εντύπωση που δημιουργείται εξαιτίας του γεγονότος ότι β) θεωρούμε πολύ συχνά παράδοση τα νεκρά μορφικά της υπολείματα και δεν αναγνωρίζουμε το δυναμισμό της και την ικανότητά της ν' απορρίπτει τις υπάρχουσες μορφικές της εκφράσεις και να υιοθετεί νέες, αγνοούμε δηλαδή την προσαρμοστικότητα της¹⁶.

III. Συνοψίζοντας τη θέση μας: όσο υπάρχει εξέλιξη, μνήμη και προσαρμογή θα υπάρχει παράδοση. Η τελευταία έχει, κατ' ανάγκη, δυναμικό χαρακτήρα. Η μη αναγνώριση και η αλλοίωση αυτού του χαρακτήρα οδηγεί σε αποκρυστάλλωση και τελικά σε παρακμή του πολιτισμού. Το «πρόβλημα της παράδοσης» συνιστά ένα από τα θεμελιωδέστερα και ακανθωδέστερα του πολιτισμού, γιατί από την αντιμετώπισή του εξαρτάται η πορεία και εξέλιξη του τελευταίου. Πίσω από κάθε υψηλό πολιτισμό διακρίνεται μια υγιής αντιμετώπισή του. Αντίθετα, αδυναμία εντοπισμού και αντιμετώπισης του οδηγεί σε καταστάσεις που, σήμερα ιδιαίτερα, βιώνουμε έντονα. Μια διεύρυνση και εμπλουτισμός της έννοιας «παράδοση» και μια πιο ανοικτή, οικουμενικών διαστάσεων, θεώρηση και αντιμετώπιση του όλου θέματος είναι όχι μόνον εφικτή στη σημερινή, έντονα ρευστή εποχή μας, αλλά και

πραγματικά αναγκαία, γιατί από αυτήν θα εξαρτηθεί το μέλλον μας.

Θα διατυπώσουμε κλείνοντας, την πρότασή μας για το συγκεκριμένο θέμα. Προτείνουμε, λοιπόν, ή, αν έχει ήδη προταθεί, υποστηρίζουμε τη δημιουργία ενός διεθνούς υπερ-ιδρύματος, παγκοσμίου εμβέλειας, που θ' αναλάβει σ' αυτήν την εξελικτική καμπή που διανύουμε α) την συστηματική και συνολική καταγραφή της ως σήμερα ανθρώπινης εμπειρίας, β) την συνολική και συστηματική μελέτη, επεξεργασία και αξιολόγησή της και, μέσα από την αποδοχή και υιοθέτηση εκείνου του τμήματός της που θα κριθεί ικανοποιητικό για να στηρίξει την μετέπειτα εξελικτική πορεία της ανθρωπότητας και την απόρριψη του υπόλοιπου, γ) την επεξεργασία, σύνθεση και δημόσια παρουσίαση και κατάθεση μιας νέας «Διαθήκης» για την ανθρωπότητα.

Το υπερ-ίδρυμα αυτό θα επανδρωθεί με τους αξιότερους διανοητικά και ηθικά επιστήμονες απ' όλο τον κόσμο. Δε θα εξαρτάται από πουθενά, αλλά θα ενισχύεται από παντού. Θ' αναλάβει να συνοψίσει το παρελθόν στο παρόν για να το προβάλλει στο μέλλον ως Ενιαία Παράδοση της Ανθρωπότητας και θ' αποτελέσει με το χρόνο τη διανοητική και πνευματική καρδιά της διοχετεύοντας τη Γνώση σ' όλο τον πλανήτη.

Σύνταξη - Καταγραφή:
Ηλίας Χρυσοχοϊδης, 2-8-91

15. Π.χ. αν σ' ένα χωριάτικο γάμο που συνηθίζεται να τραγουδιούνται τα «τραγούδια του γάμου», κάποιος τραγουδήσει ένα άλλο τραγούδι, οι χωρικοί θα καταλάβουν ότι αυτό είναι κάτι «ξένο» απ' αυτό που συνηθίζεται και θ' αρχίσουν να συνειδητοποιούν την παράδοση ως τέτοια, ότι τα «τραγούδια του γάμου» είναι παράδοση, ενώ το άλλο όχι.

16. Π.χ. ένας εθνομουσικολόγος που «στήνει» μια γριά χωρική μπροστά στο μικρόφωνο και την κάμερα και της ζητά να τραγουδήσει ένα μοιρολόι νομίζει πως καταγράφει την «παράδοση»; Το μοιρολόι παύει να είναι «παράδοση» όταν τραγουδιέται για οποιονδήποτε άλλο λόγο εκτός από το να θρηνησει κάποιον. Έτσι, συγχέουμε την παράδοση με το κέλυφος ή τα κέλυφά της, αποτέλεσμα στατικής θεώρησης με την οποία συνηθίζουμε να την αντιμετωπίζουμε.